

Nogle nye danske arter af familierne Ptiliidae og Clambidae (Coleoptera)

GUNNAR PRITZL & VIGGO MAHLER

Pritzl, Gunnar & Mahler, Viggo: Species of Ptiliidae and Clambidae new to Denmark (Coleoptera).

Ent. Meddr 49: 31–36. Copenhagen, Denmark, 1980. ISSN 0013–8851.

Four species of Ptiliidae and two species of Clambidae, new to the Danish fauna, are recorded. Of special interest is the finding of the genus *Nossidium* (represented by *N. pilosellum* (Marsh.)) new to Scandinavia, and the surprising finding of the southern species *Clambus pallidulus* Reitt.. The violent dispersion of *Acrotrichis insularis* Mäklin is remarkable, too: Since the first Danish record in autumn 1976, this species has become one of the most widespread and common Danish members of the genus.

Gunnar Pritzl, Buddinge Hovedgade 165, 1. th., DK–2860 Søborg, Danmark.

Viggo Mahler, Søbrinken 6, DK–7361 Ejstrupholm, Danmark.

Siden 4. tillæg til »Fortegnelse over Danmarks Biller« (Bangsholt, 1975) er der fundet 4 Ptilier og 2 *Clambus*'er, nye for faunaen. Blandt Ptilierne er en repræsentant for en ny dansk slægt. De følgende fund skyldes alle forfatternes færden i naturen. Tegningerne er originale. Betegnelse for de faunistiske distrikter følger Enghoff & Nielsen (1977).

PTILIIDAE

Nossidium pilosellum (Marsh.).

Slægten *Nossidium* (Er.) kan indføres hos Hansen (1968) ved, at der i den 1. slægtsoversigt på side 172 rettes følgende:

Sætningen »Pronotums baghjørner . . .« i linie 3 og 4 f. o. slettes. Punkt 2, linie 9–18 f. o. ændres til:

2. Forhofterne tydeligt adskilt af en forlængelse af prosternum, længde 0,8–1,3 mm 2a
- Forhofterne berørende hinanden, prosternum uden forlængelse, længde 0,5–0,8 mm 3
- 2a. Scutellum meget stort, bag roden med en skarpt indridset tværfure. Oversiden nøgen eller ret tyndt behåret, 0,8–1,1 mm 1. *Ptenidium*
- Scutellum normalt, uden tydelig tværfure, oversiden tæt og langt behåret, længde 1,1–1,3 mm. 1a. *Nossidium*

I den anden slægtsoversigt (den for de praktisk anlagte), ændres »2« i starten af linie 4 f. n. på side 175 til »2a«, og ovenover indføres:

2. Kroppen oval, højt hvælvet, brun, med lang, til dels udstående, behåring, længde 1,1–1,3 mm. 1a. *Nossidium*
- Kroppen mindre, 0,5–0,85 mm., i modsat fald (*Acrotrichis*) flad, sort og tilliggende kort behåret 2a

På side 183, øverst, indføres:

1a. *Nossidium* Er.

Formen oval, hvælvet. Pronotum bredest ved roden, dets sider med en længdefure, der fortil udvider sig, så den når sideranden (Fig. 1). Flyvevingerne er bedre udviklet end hos de øvrige Ptilier og kun beklædt med korte børster. Pygidiums bagrand hos ♀ med 5–6 kraftige, stumpet tilspidsede tænder, hos ♂ er bagranden simpel (Fig. 2 og 4). Hannen adskiller sig fra vore øvrige Ptilier ved sit lange 7. sternit (der ligger inde i bagkroppen), og ved at penis har veludviklede paramerer (Fig. 2 og 3). Hunnens spermatheca er af lignende form som hos *Ptenidium* (Fig. 5). I Mellemeuropa kun én art.

1. *N. pilosellum* Marsh. (Fig. 1). Bred, stærkt hvælvet, vingedækkerne og pronotum næsten flugtende med hinanden, de første en anelse fremstående ved skuldrene, det sidste med en svag tværlinie foran roden. Gulbrun–kastanjebrun, vingedækkerne ofte en anelse lysere, føle-

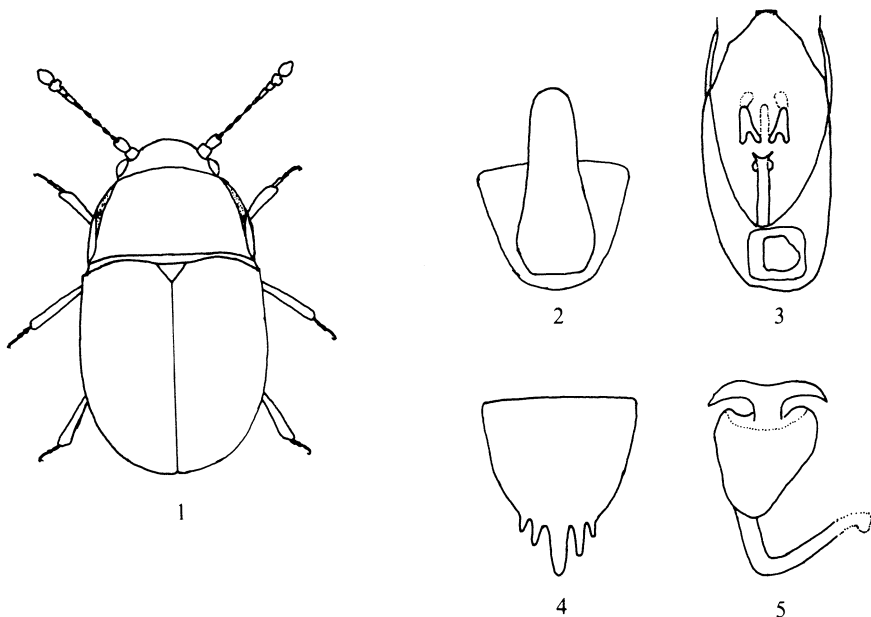

Fig. 1-5. *Nossidium pilosellum*. 1. Kropsomrids, 2. Sidste bugled og det i bagkroppen skjulte 7. bugled (set fra oven) hos ♂, 3. Aedeagus, 4. Sidste bugled hos ♀, 5. Spermatheca.

horn og ben lyst brungule. Hoved og pronotum blanke, spredt og fint punkterede, vingedækkene ret matte, tæt punkterede, punkturen mindende noget om den, man finder hos *Nemadus* (i fam. Silphidae). ♂ og ♀ som beskrevet under slægten. Længde 1,1-1,3 mm.

Meget sjælden. Hidtil kun fundet nogle steder i Krenkerup Haveskov (LFM), til tider i antal i fugtigt, hvidfrønnet bøgeved, bl. a. i selskab med *Ptenidium turgidum*. Én gang i antal ved et udlagt griseådsel i en tør, hul bøg (7.11.76) i selskab med bl. a. *Cephennium thoracicum*. Arten er hidtil ikke fundet i Skandinavien, men er kendt fra S. England, Frankrig, N. Spanien og det mellemsø og østlige Europa.

Dens størrelse og karakteristiske udseende gør, at det ikke synes særlig sandsynligt, at den er overset mange steder, hvor der med nogen intensitet er samlet løvtræedyr, og i modsætning til f. eks. *Acritus atomarius* (Histeridae), er den så vidt vides i tilbagegang i sit nordlige udbredelsesområde. Den må nok føjes til samlingen af lollandske »relikter«.

Ptiliolium wüsthoffi Rossk.

(Hansen, 1968: 193 og 196).

Af denne art foreligger 1 eks., taget 9.7.76 på

UV-lys, WJ: Ejstrupholm. Denne art og *Pt. schwarzi* kan være svære at skille på de ydre kendetegn, men en undersøgelse af spermatheca hos hunnerne og hannens baglår (der er simple hos *wüsthoffi*) vil sikre bestemmelsen. (Fig. 6, 7 og 8).

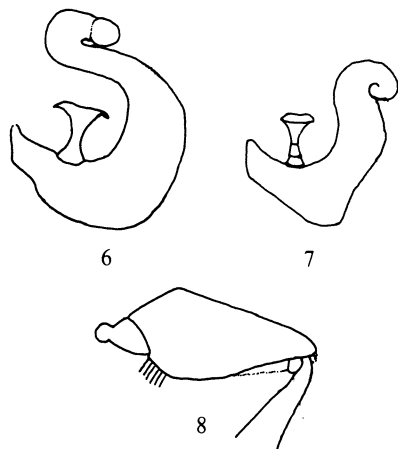

Fig. 6-8. *Ptiliolium*. 6-7. Spermatheca af 6. *P. schwarzi*, 7. *P. wüsthoffi*, 8. Venstre baglår af *P. schwarzi* ♂.

Acrotrichis insularis Mäklin.

Arten er lidt svær at indpasse naturligt hos Hansen (1968), da den på flere måder går på tværs af den her valgte gruppering. Vi vælger imidlertid at placere den i 2. gruppe, hvilket medfører følgende ændringer i nøglen:

Sidste linie på side 213 affattes således: spredt kornet og, (bortset fra *insularis*) bredere end vingedækkerne. Disse, bortset fra *insularis* og *fratercula*, tydeligt tilsmalnet bagud. Længde 0,65-1 mm 6

De tre øverste linier på side 214 stryges. På samme side ændres punkt 7 til følgende:

- 7. Pronotum lidet stærkt hvælvet, foran baghjørnerne kun svagt udvidet (Fig. 9). ♀: Spermatheca simpelt bygget 7a
- Pronotum stærkt hvælvet, foran baghjørnerne stærkere udvidet (Fig. 119 og 121). ♀: Spermatheca kompliceret bygget 8
- 7a. Vingedækkerne tydeligt tilsmalnedede bagud. Oversiden sort. Længde 0,65-0,8 mm. ♀: Spermatheca lille og spinkel (Fig. 92) 4. *thoracica*
- Vingedækkerne næppe tilsmalnedede bagud, pronotums siderande (og ofte oversiden i større udstrækning) lyse, brunlige. Større, 0,8-1,0 mm. ♀: Spermatheca kraftigt bygget (Fig. 10) 4a. *insularis*

(Fig. 92, 119 og 121 er at finde hos Hansen (1968)).

På side 220 indføres mellem linie 3 og 2 f. n.:

4a. *A. insularis* Mäklin (Fig. 9). Let kendelig ved den parallelsidede form, i forbindelse med det blanke pronotum, oversidens lyse farve og størrelsen. Også let kendelig på den meget karakteristiske spermatheca. Oversiden som regelen

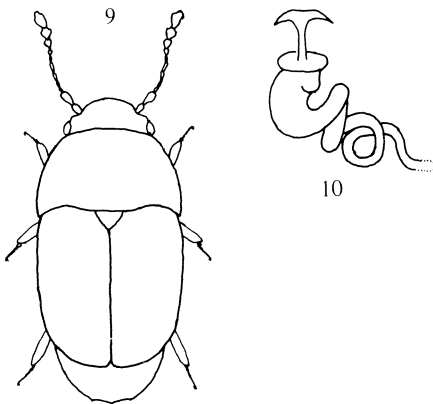

Fig. 9-10. *Acrotrichis insularis*. 9. Kropsomrids, 10. Spermatheca.

sortbrun-brun, med lysere rande på pronotum. I modsætning til hvad der ellers er tilfældet i slægten, træffes hyppigt uudhærdede og lyse individer. Længde 0,8-1,0 mm. ♀: Spermatheca meget karakteristisk (Fig. 10).

Denne art er beskrevet fra Nordamerika og kom til Europa (England) midt i 60'erne (Johnson, 1966). Den er siden truffet i Norge og senere også i Sverige. Hannen kendes vist ikke, og herhjemme ser arten også ud til at være parthenogenetisk. Af ialt 110 *Acrotrichis*-individer, sigtet fra udlagt hø-kompost i Gribskov den 2.10.1976, var der 95 ♀♀ af *insularis*, 5 *silvatica*, 7 *montadoni* og 2 hunner af *fascicularis*-gruppen.

Siden arten blev taget første gang herhjemme (NEZ: Hareskov, 5.9.1976), er den blevet taget i samtlige distrikter og må vel idag betragtes som en af vore almindeligste arter. Den synes at være påfaldende euryøk og er fundet i alskens henfaldende organisk materiale. Lyse og umodne individer er fundet hele året, og det er påfaldende, at den ofte er den dominerende eller eneste *Acrotrichis*-art i »unge habitater« (ådsler, kompost etc.). Meget af det ovennævnte har givetvis forbindelse med artens forplantningsform.

Acrotrichis parva Rossk.

(Hansen, 1968: 217 og 225).

Nu fundet i Danmark. WJ: Ejstrupholm, fåtalligt på skygget bund i en granskov under udlagt kalveådsel i tiden dec.-jan. 1976-77 og senere. Sammen med arten forekom bl. a. *A. silvatica*, *A. insularis* (talrig), *Euryptilium saxonicum* (talrig) og *Atheta liliputana*.

Denne art og *silvatica* kan være svære at skelne ved de opgivne ydre kendetegn, da især *silvatica* varierer betydeligt (Sundt, in litt.). Også spermatheca varierer en del, men adskillensen af ♀♀ af de to arter vil dog som reglen ikke volde besvær.

Fundet af arten er ret overraskende. Den regnes almindeligvis for at være en nordlig-montan art.

CLAMBIDAE

Clambus nigrellus Reitt. og *Clambus pallidulus* Reitt.

Slægten *Clambus* er gennemgribende behandlet af Endrödy-Younga (1960), der også har udarbejdet afsnittet hos Freude & al. (1971). På basis af ca. 3.000 eks. fra hele Europa (faktisk er fore-

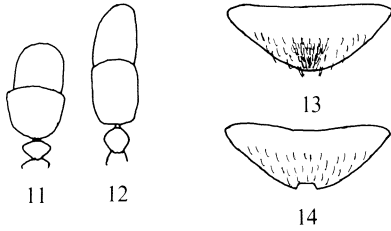

Fig. 11-14. *Clambus*. 11-12. Følehornskøllen hos 11. *C. pallidulus*, 12. *C. nigrellus*. 13-14. Sidste bugled hos 13. *C. nigrellus*, 14. *C. punctulum*.

ningens hjemsted et af de eneste museer, der ikke har leveret materiale) optegnes arternes udbredelse og variationsbredde.

De to nye danske arter hører til *punctulum*-gruppen, der tillige tæller endnu et par arter, der antagelig vil kunne findes i Danmark. Af de to nye arter for faunaen er den ene medtaget hos Hansen (1968), men uden for bestemmelsesnøglen.

Arterne kan indføjes i dette værk ved på side 133 i linie 10 f. o. at ændre »3. *punctulum*.« til »3.« og nedenunder linie 19 f. o. at indføje:

3. Følehornskøllens led korte, næppe længere end brede (Fig. 11), mundskjoldet med kort-meget kort behåring 4.
- Følehornskøllens led lange, tydeligt længere end brede (Fig. 12). Hårene på mundskjoldet så lange som øjenbredden. Sidste bugled bagtil i midten med et tæt behåret felt (en »Spitzbärtchen« sensu Endrödy-Younga) (Fig. 13). Længde 1,2-1,4 mm. ♂: Parringsorgan Fig. 16. 4. *nigrellus*
4. Oversiden meget kort og sparsomt behåret, forbindelseslinien mellem hovedets baghjørner løber bag øjnene. Sidste bugled homogent tyndt behåret (Fig. 14). ♂: Parringsorgan Fig. 15 3. *punctulum*

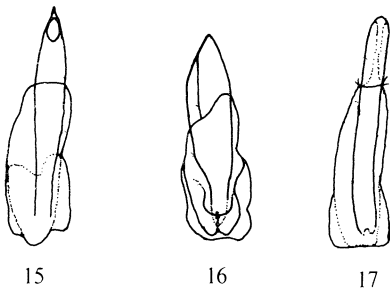

Fig. 15-17. *Clambus*. Aedeagus hos 15. *C. punctulum*, 16. *C. nigrellus*, 17. *C. pallidulus*.

- Oversiden fint og spredt, men tydeligt behåret, på hovedet endog meget tydeligt behåret, forbindelseslinien mellem hovedets baghjørner løber gennem øjnene. Sidste bugled behåret som hos *nigrellus* (fig. 13), dog mangler de lange hår, der rager ud over kanten. ♂: Parringsorganet Fig. 17. Længde 1,0-1,3 mm. (Danske eks.) 5. *pallidulus*

4. *Cl. nigrellus* Reitt (Hansen, 1968: 135).
Nedenunder denne beskrivelse indføjes:

Hidtil kun kendt fra Bornholm: B: Blykobbe å, 13.8.1977. Arten forekom i antal i opskyl umiddelbart nedenfor stemmeverket ved vandmøllen, bl. a. sammen med talrige *Atheta insecta*.

Dernæst (på side 135) tilføjes:

5. *Cl. pallidulus* Reitt. Foruden ved de i nøglen angivne kendemærker udmærker arten sig ved sin meget glinsende kaffe- til kastanjebrune overside, der er uden synlig skulptur. Hos de danske eks. har vingedækkerne ofte hver en relativt skarpt afgrænset rødgul skråplet i bageste halvdel, hvorfor arten synes tydeligt tvefarvet. Da de danske eks. desuden er kendeligt mindre end typiske eks. (1,0-1,3 mm. mod 1,3-1,6 mm.), drejer det sig måske om en selvstændig varietet. Denne mulighed skal ses i lyset af, at de danske fund ligger langt fra artens hovedudbredelsesområde.

Arten er hidtil kun kendt fra lokaliteter på Lolland: LFM: Kristianssæde 15.7.1978 (i antal) og 20.8.1978 (nogle stk.) samt ved Maltrup skov,

Fig. 18. Udbredelseskort for *Clambus pallidulus* (efter Endrödy-Younga, 1960) med de danske fund indtegnet.

2.12.1978 (nogle stk.) og 20.5.1979 (1 stk.). Begge steder blev dyrene sigtet ved roden at ældgamle, mægtige ege, i tykke, af hvid skimmelsvamp og musegange gennemtrukne lag af kviststumper og uformuldede blade. Sammen med arten forekom bl. a. *Scydmorephes sparshalli*, *Phyllodrepa gracilicornis* og *Atheta hybrida*.

Fundet af denne art i Danmark må siges at være meget overraskende. Imidlertid ses på udbredelseskortet (der er tegnet efter Endrödy-Younga, 1960: 279) en isoleret forekomst i Holsten. Denne markering dækker over 2 eks. fra Beutinerholz ved Kellersee. Bortset fra dette fund er arten ikke fundet nordligere end Ungarn, og spørgsmåltegnet ved ovennævnte markering skyldes, at Endrödy-Younga anså fundet for tilfældigt. De danske fund hænger imidlertid sandsynligvis sammen med dette fund og betyder således en væsentlig udvidelse af artens udbredelsesområde.

E. Sundt i Norge takkes for velvillig assistance vedrørende *Acrotichis parva* etc., og forfatterne ønsker også at sende en venlig tanke til Jørgen Mahler Jensen, Ej-

strupholm, og Torben F. Olsen, Københavns Universitets Biologiske Centralinstitut, for værdifuld hjælp ved indsamling og opstilling af materialet.

Litteratur

- Bangsholt, F., 1975: Fjerde tillæg til »Fortegnelse over Danmarks biller« (Coleoptera). – Ent. Meddr 43: 65–96.
- Endrödy-Younga, S., 1960: Monographie der Paläarktischen Arten der Gattung Clambus (Coleoptera, Clambidae). – Acta Zool. Acad. Scient. Hungariae 6: 257–303.
- Enghoff, H. & Nielsen, E. S.: Et nyt grundkort til brug for faunistiske undersøgelser i Danmark, baseret på UTM-koordinatsystemet. – Ent. Meddr 45: 65–74.
- Freude, H., Harde, K. W. & Lohse, G. A., 1971: Die Käfer Mitteleuropas (Krefeld). 3.
- Hansen, V., 1968: Biller XXV. Ådselbiller, stumpbiller m. m. – Danmarks Fauna 77.
- Johnson, C., 1966: Two species of *Acrotichis* new to Britain (Col., Ptiliidae). – Entomologist 99: 152–154.

Anmeldelse

Baranowski, R.: natur vid Nedre Dalälven 2. Insektinventering. Statens Naturvårdsverk, Planeringssekretariatet. Rapport 1977. SNV PM 849. 73 sider, 10 kort. Kan rekvireres fra Statens Naturvårdsverk, box 1302, S-171 25. Pris: 10,15 sv. kr.

Men henblik på planlægningen af naturressourcernes udnyttelse, specielt fredningsplanlægning, foregår der i disse år derhjemme og i vore nabolande et omfattende arbejde med registrering og kortlægning af områder med særlig bemærkelsesværdigt, eventuelt fredningsværdigt, plante- og dyreliv. Man skulle umiddelbart mene, at insekterne kunne indgå med vægt i en sådan bonitering af naturområder. Insekter optræder med et stort artsantal i næsten alle naturtyper og er forbundet med det øvrige økosystem på mangfoldig vis. Insektfaunaens tilstand må være et følsomt mål for områdets tilstand i det hele taget.

Ser man på, hvad der foreligger i en form, der kan benyttes og bliver det ved praktisk planlægning, synes de entomologiske bidrag imidlertid at være sparsomme sammenlignet med f. eks. de botaniske og ornithologiske. Grunden hertil er nok ikke blot, at entomologer er få, og at argumenter om blomster og fugle tillægges større slagkraft, men også at metoderne til indsamling af relevante data og til den påfølgende vurdering, som er nødvendig for at materialet kan forstås af planlæggeren, endnu er for usikre. Det store artsantal bliver i praksis nemt en belastning. En fuldstændig faunaliste med redegørelse for bestandsstørrelser og levesteder ville være det ideelle grundlag for en vurdering, men selv for det mindste område ville dette kræve adskillige specialisters arbejde i årevis. Her i landet kan beskrivelserne af insektlivet i Hansted-Reservatet eller på Læsø illustrere, hvad der kræves for at nå et stykke frem ad den vej. Bredt anlagte indsamlinger vil ofte give mange problemer med bestemmelser, og megen kostbar tid kan komme til at gå med at registrere almindeligt udbredte arter eller arter, hvis øko-